

Palūžusieji ir palaimintieji kelyje

Jacko Kerouaco „palūžusiosios kartos“ (*beat generation*) biblija vadinamas romanas „Kelyje“ lietuviškai pasirodo septintą kartą, o pirmasis jo variantas, vadinamasis „Originalus ritinys“ — antrą. Vertėtų užmesti akį į šio romano leidimo vingius Amerikoje ir vertimo istoriją Lietuvoje, turinio reikšmių kaitą, autoriaus ketinimų nesutapimą su struktūrų, valdančių knygų leidybą, reklamą ir visuomenės nuomonę, veiksmais. Be to, šis naujasis „Kelyje“ variantas — legendinis!

Iš daugybės apie Kerouacą sukurtų mitų ir pasakojimų įspūdingiausia yra ritinio legenda. Vieną 1951 m. dieną, per radiją plyšojant bibopui, Jackas į rašomąją mašinėlę įdėjo ilgą trisdešimt šešių metrų popieriaus ritinį* ir, įkvėpimą palaikydamas vien kava ir benzedrinu, improvizuodamas kaip džiaz muzikantas, be jokių skyrybos ženklų arba teksto padalijimų, kūrybinio šišo pagautas, parašė romaną, vėliau padariusį jį visos kartos balsu. Nuo pirmos iki paskutinės raidės pasakojimas apie kelią, džiazą, merginas, narkotikus, laisvę buvęs išstuksentas per tris beprotiškas savaites — nuo balandžio 2 d. iki 22 d., — o popierius ant grindų

* Nejučiomis peršasi sąsaja su 1919 m. Franzo Kafkos ranka parašytu daugiau nei šimto puslapių laišku savo tėvui Hermanui Kafkai (Franz Kafka, *Laiškas tėvui*, iš vokiečių kalbos vertė Antanas Gailius, Vilnius: Alma littera, 2009).

vyniojėsis kaip kelias per Ameriką. Jackas rašęs greitai, nes „kelias bėga greitai“. Pasibaigus benzedrinui, buvęs baigtas ir romanas. Ritinį Kerouacas nunešęs „Harcourt, Brace“ leidyklos savo pirmos knygos* redaktoriui Robertui Giroux, o šis iškart paklausęs: „Kaip jį reikės redaguoti nesukarpius?“ Įsižeidęs Kerouacas atsakęs, jog redaguoti nereikės, nes „šį rankraštį padiktavusi Šventoji Dvasia“, tada trenkęs durimis ir išlėkęs iš kabineto.

Kerouaco archyvai atskleidžia kitokią romano atsiradimo istoriją. Legendinis ritinys iš tiesų išliko. Tai į vieną juostą suklijuoti tragiškai žuvusio draugo Billo Cannastros šešiametria japoniško piešimo popieriaus lapai. Jie galėjo be perstojo suktais rašomojoje mašinėlėje. Priešingai nei pasakoja legenda, skyryba dažniausiai tradicinė, gal tik kartais nėra klaustuko sakinio pabaigoje, o persiritus į antrą romano pusę, vis dažniau netaisyklingai skiriama tiesioginė kalba. Nors tekstas — nesibaigiantis vienas paragrafas, tačiau, kaip ir vėliau išspausdintame romane, skirstomas į penkias dalis. Turint galvoje spausdinimo greitį, stebina tai, kad klaidų palyginti nedaug. Kerouacas vartoja nemažai santrumpų ir sudurtinių žodžių. Leidinio rengėjas Howardas Cunnellas neatkūrė paties Kerouaco tekste iš-xxxxxx-uotų eilučių. Taškai (... arba ..) ir brūkšniai (--- arba --) palikti ten, kur ir buvo. Rašybos klaidos taisytos tik tam, kad žodis būtų suprantamas. Pirmoje ritinio eilutėje paliktas netyčia pakartotas žodis *met*, mat jis rengėjui sukėlęs asociaciją su ilgos kelionės pradžioje iškart neužsivedančiu varikliu. Panašiai kaip puikiai pasirengę džiaz muzikantai, Kerouacas daug laiko praleido ruošdamasis šiam kūrybos proveržiui. Artimiausi draugai žinojo, kad romanas kuriamas jau nuo 1948 metų. Kelionių dienoraščiai, šimtai rankraščio puslapių, laišakai ir pašnekesiai su draugais pilni minčių apie jį.

* „Miestelis ir miestas“ (*The Town and the City*, 1950).

Žinomos bent trys pirminės „Kelyje“ versijos. Nelengvai vyko ir stiliaus paieškos. Draugai yra skaitę ilgais įmantriais sakiniais parašytų, Hermano Melville'io prozą primenančių ištraukų. Po ilgų apmąstymų ir kaitaliojimų — „The Beat Generation“, „Gone on the Road“, „Love on the Road“, „Along the Wild Road“, „Rock and Roll Road“, „Souls on the Road“, „Home and the Road“, „American Road Night“ — Kerouacas pasirinko išties simboli-
nį romano pavadinimą. Bet kai jis buvo išspausdintas ir sulaukė neapsakomo populiarumo, ilgas parengiamasis darbas pasimiršo, nes visus užbūrė legenda.

Tačiau, kol šlovė su trenksmu nukrito ant slenksčio, praėjo net šešeri perrašinėjimo, taisymo, varginančio tarimosi su „Viking“ leidykla metai. Knygos pasirodymo išvakarėse Kerouacui iš tuometinės savo draugės Joyce Johnson teko skolintis pinigų autobuso bilietui į Niujorką. Ši prisimena, kaip 1957 m. rugsėjo 4 d., prieš vidurnaktį, jiedu ėjo prie laikraščių kiosko, kur, perkirpus tik ką atvežtų laikraščių pako virvę, nusipirko „New York Times“ su pirma romano „Kelyje“ recenzija ir perskaitė ją stovėdami po gatvės žibintu. Taigi, įtakingam kritikui Gilbertui Millsteinui viename žinomiausių dienraščių paskelbus palankią recenziją, palyginus Kerouacą su Ernestu Hemingway'umi ir romaną pavadinus „palūžusiosios kartos“ (*beat generation*)* testamentu, Kerouacas, anot Johnson, užmigo niekam nežinomas, nubudo kaip garsenybė, o „Kelyje“ tapo ir iki šių dienų išliko viena geriausiai parduodamų knygų Amerikoje. Romanas iki dabar patenka į nuolat atnaujinamus visų laikų skaitomiausių knygų (*100-top-book*) šimtukus.

Ne visi recenzentai buvo tokie palankūs. Pavyzdžiui, Tru-

* E. Hemingway'aus „Ir pateka saulė“ (*The Sun Also Rises, 1926*) vadinamas „prarastosios kartos“ (*lost generation*) testamentu.

manas Capote sakė: „Tai ne rašymas, o spausdinimas“, o Robertas Brusteiną pasakojimo stilių pavadino „nemąstymo kultu“, bet romano reklama Kerouacą kaipmat padarė „žvaigžde“. Jam nepatiko dėmesys, sutelktas vien į tai, kas jo gyvenime vyko greitai: rašymo spartą, muzikos klausymąsi, staigų išgarsėjimą, tačiau jo rašomosios mašinėlės tarškėjimas kartu su Jacksono Pollocko pašėlusiais dažų potėpiais ir Charlie Parkerio vingriomis saksofono reprimomis tarsi susijungė į trejybę, simbolizuojančią pokario metais prasiveržusią kontrkultūrą, kurios pamatas — ne amato įvaldymas, meistrystė ir minties drąsa, o prakaitas, skubus betarpiškumas ir nuojauta. Tai ne sielą turinčios kultūros, o vien naujumą branginančios civilizacijos gaminys, čia viskas pritaikyta šios dienos patogumams, nesigrumiant su mirtimi, netrokštant amžinumo.

Nors pats pravėrė duris, pro kurias plūstelėjo savo elgesio stilių absoliutinantį jaunimo judėjimą, jautriasielis Kerouacas skaudžiai išgyveno dėl Amerikoje visais informacijos kanalais trimituojamos bitnikystės, joje įžvelgiant vien palaido gyvenimo, narkotikų vartojimo, homoseksualumo skatinimo kultą, nepastebint, jo nuomone, svarbiausių — religinių motyvų. Savo išpopuliarintą, o masinės kultūros nuvalkiotą žodį „palūžęs“ (*beat*) jis visą laiką, it dykumoje šaukiančiojo balsas, bandė sieti su žodžiu „palaimintas“ (*beatific*)* ir misticizmu. Tai liudija jo paties suredaguotas termino apibrėžimas, „Random House“ leidyklos įtrauktas į žodyno „American College Dictionary“ 1959 m. leidimą: „Palūžusioji karta — po Antrojo pasaulinio karo atėjusios kartos atstovai, veikiausiai dėl šaltojo karo sukkelto nusivylimo

* Lietuviškai žodžiai *beat* ir *beatific* sukuria sunkiai išverčiamą žodžių žaismą, todėl vienas iš esminių romano sakinių „He was BEAT — the root, the soul of Beatific“ gali būti verčiamas: „Jis buvo PALŪŽĘS, o tai — Palaimos siela ir esmė“ arba „Jis buvo BITNIKAS — priklausė ir palūžiesiems, ir palaimintiesiems“, arba dar kitaip.

pasirenkantys mistinį atsiribojimą ir socialinio bei seksualinio griežtumo nepaisymą, [*beat* (BEATEN var.); išpopuliarintas JACKO KEROUACO].“

Skirtingai negu 1957 m. romano, 1951 m. ritinio tekstas daug ilgesnis, neredaguotas ir necenzūruotas. Visi veikėjai vadinami tikrais, o ne pramanytais vardais. Ritinyje žodis *holy* — „šventas“ vartojamas daug rečiau negu vėliau išleistame romane, dar taip pakiliai nepabrėžiamas autoriaus kartos išskirtinumas, o žodis *beat* dažniau reiškia „palūžęs“, o ne „palaimintas“.

Kam patinka, galės pasimėgauti iki XX a. vidurio knygose draustais nešvankiais posakiais, leidėjų reikalavimu pašalintomis homoseksualiomis scenomis, sodomišku epizodu su L. A. viešnamio beždžione. Ritinio tekste nėra neseniai išrasto „politinio korektiškumo“. Kerouacas dar nebuvo sumąstęs, kad keiktis, nešvankauti ir piktžodžiauti — pagirtina, o ką nors ne taip prasi-tarti apie „žydus, homoseksualus arba negrus“ — smerktina. Jei romano veikėjas pusprotis, jis ir sako, kad jam smagu matyti kuo daugiau mirusių žydų. Jei pagrindiniam veikėjui nepatinka prie jo kimbantys pederastai, jis net pistoletu jiems pagrasina. Negrai, nebijant padarinių, vadinami negrais ar net juodžiais.

Nors dabar net su žiburiu bandoma ieškoti feminizmo kruopelyčių — su vyrukais esą keliauja viena mergina arba moterys viešai aptarinėja vyriško organo privalumus, — tačiau tai gan primityvų požiūrį perteikianti knyga. Kerouacas pasvajoja ne vien apie fizinį, bet ir apie dvasinį abiejų lyčių ryšį, tačiau už gražiai skambančių „idealų“ slypi banalus troškimas dulkintis su mergina, kuri „iš meilės“ užsivers visą buities naštą, kad jos draugas galėtų kurti, keliauti, klausytis džiaz ir parsirasti namo kada įsigeidęs. Graudžiai visame romane apdainuojamas be tėvo augęs ir jo besilgintis Nealas Cassady, nejausdamas menkiausio sąžinės graužimo, po visą Ameriką barsto savo vaikus. Kita ver-

tus, romane išsakomas ir Kerouaco mamos požiūris į netinkamą veikėjų gyvenimo būdą, pagraudenama dėl nedorovingo Nealo elgesio. Pats Kerouacas neužmezga homoseksualių santykių vien tam, kad juos išbandytų. Jis nepritariamai žiūri į savo draugužio įprotį vogti automobilius, net pareiškia nevažinėsią vogta mašina. Nešvankūs posakiai vartojami ne itin dažnai: tik ten, kur reikia, nevisavertiškai jais nesimėgaujama. Šia prasme „Kelyje“ tikrų tikriausia juoda avis dažniausiai su paleistaliežuavimu save tapatinančioje „šiuluaiakinėje lektūroje“*. Ritinyje juntamesnė jungtis su praeitimi, Marku Twainu, dainininku ir gitaristu Woody Guthrie, valkatų pasakojimais ir kaubojų sagomis.

Vis dėlto kas yra tikrasis „Kelyje“? Ritinys nesuteikia pagrindo abejoti nei išspausdinto romano, nei ankstesnių versijų autentiškumu. Žinoma, tai yra jaunesnio žmogaus knyga. 1951 m. pavasarį Kerouacui buvo dvidešimt devyneri, o kai romaną bus išspausdintas, jam jau sukaks trisdešimt penkeri. Ir tai bus kaip tik ta knyga, kokios jauniems žmonėms reikėjo 1957 m., o nenuglaistytas, įspūdžio darymu nesirūpinantis ritinys — tikresnis ir įdomesnis mūsų laikais.

Neblėstantis šio besiužečio romano žavesys glūdi kelio vaizdinyje. Nors šiandien kelias suvokiamas kaip paprasčiausia gyvenimo būtinybė, tuo pat metu tai ir vienas stipriausiai mūsų pašamoneį veikiančių simbolių, susijusių su ieškojimu, sąmonės raida, pažinimu. Jis įkūnija jungtį tarp žemės ir dangaus, žmogaus ir dievybės, šiapus ir anapus, vakarykštės ir šios dienos. Gyvenimo keliu... paukščių keliu... kryžiaus keliu... keliauja istorija ir tikėjimas.** Kelionė parodo įvairių istorinių laikotarpių materialinį,

* Ji tikrai negali rungtis kad ir su 2009 m. „Baltų lankų“ leidyklos išleisto Williama S. Burroughso, vieno iš „Kelyje“ veikėjų, romano „Nuogas kąsnis“ (*Naked Lunch*, 1959) leksika.

** Seniausias iš dabar žinomų Lietuvos teritorijoje kelių — „medgrinda“ Kernavės piliakalnio papėdėje — vedė į šventovę.

socialinį, dvasinį visuomenės lygį. Tikslai, motyvai, bendravimo būdas kiekvienam metui skirtingi. Pagaliau pats keliautojas — Odisėjas, Sindbadas, Skrajojantis Olandas, Amžinasis Žydas, prarastoj Rojaus, šventojo Gralio ieškotojas, šv. Kristoforas*, pirklys, piligrimas, turistas — savaip atskleidžia kelionės kultūrinę prasmę.

Ne basi vingiuojančiais keliais ir takeliais, ne raiti, o vairuodami automobilį plačiais greitkeliais ir plentais lekia Kerouaco veikėjai. Tačiau šis romanas vis dar virpina širdis todėl, kad veikėjams nesvetimas visiškas atsidavimas kelio malonei. Keliavimas — dar kvapą gniaužiantis nuotykis, kai sviedžiamas per petį bet koks atsargumas ir į tolybes leidžiamasi be pinigų ir aiškaus tikslo. Nuo pakilios Walto Whitmano „Vieškelio giesmės“ (*Song of the Open Road*, 1856) iki niūraus apokaliptinio Cormaco McCarthy romano „Kelias“ (*The Road*, 2006)** — tai vis dar bandymas pasakyti kažką esmingą apie Ameriką.

O dabartinės kelionės? Buitinės, komercinės, dalykinės, susijusios su turizmu, poilsiu, būtinybe apsipirkti. Dvasinių išgyvenimų neieškoma, religinio arba pasaulėžiūrinio apsisprendimo jos nelemia. Tai labiau tam tikro išskirtinumo ženklas, vietos pakaitimo veikla.

Maždaug tokia yra reikšmių kaita, suvokiant kelionę arba užmaršties rūke paskendusią Amerikos džiazu jaunystę. Kerouacas be galo žavėjosi džiazu ir šventai tikėjo, kad Charlie Parkeris, Thelonious Monkas ir Dizzie Gillespie — amerikietiški Johano Sebastiano Bacho, Ludwigo van Beethoveno ir Johanneso Brahmsio atitikmenys. Ir išties tai buvo savaiminis, proto mažai

* Keleivių globėjas šv. Kristoforas (Kristupas) vaizduojamas Vilniaus miesto herbe, brenantis vandeniu ir nešantis ant pečių kūdikėlį Jėzų.

** Lietuviškai 2008 m. išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla (iš anglų kalbos vertė Violeta Tauragienė).

taisomas muzikavimas, nevalingu gamtiniu gyvybingumu ir tobulu užsimiršimu trykštantis menas. Ypatinga ritminė įtampa, formos laisvė šį grojimą darė gyvu alsuojančiu jausmu, nestokojančiu stiprios erotinės kaitros, nebūtinai nukreiptos į priešingą lytį, greičiau kuriančios spindulingą aureolę, tiksliai ir lanksčiai išreiškiančią improvizatoriaus nuotaikas.

Tai labai skiriasi nuo šiuolaikinio džiazio ir kitos „avangardinės“ veiklos, kai kūrybinės išraiškos galią pakeitė pinigų galia. Pakanka įsivaizduoti praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio „palūžusį ir palaimintą“ tranzuotoją kelyje su nutrintu Kerouaco tomeliu rankoje ir palyginti su Indianapolisio futbolo komandos „Colts“ savininku Jimu Irsay’jumi 2001 m. gegužės 22 d. „Christie’s“ aukcione už 2 430 000 dolerių sumą* nusipirkusiu RITINĮ. Sunkiai apčiuopiamos bitnikų idėjos šiandien dažniausiai grįžta labai apčiuopiamomis prekėmis. Romano jubiliejaus proga tie, kurių kišenė leido, už 475 dolerius galėjo nusipirkti tokius pat batus, kokiais avėjo Kerouacas, o už 1 500 dolerių — visiškai tokią pat striukę kaip ir kultinio rašytojo.

Kerouaco kelias į Lietuvą prasidėjo 1969 m., kai dirbdama „Vagoje“, tuo metu vienintelėje grožinės literatūros leidykloje, pasiūliau šią knygą — neišverstą nei į rusų, lenkų ar kitų „broliškių“ respublikų kalbas — įtraukti į leidyklos kasmet sudaromą ir Maskvoje tvirtinamą vertimų planą.** Paprastai į jį būdavo įtraukiamos tik rusų kalba išleistos knygos, o jei ir šios keldavo kokių nors įtarimų, būdavo kupiūruojamos*** ir aprūpinamos rusų arba vietinių autoritetų „aiškinamaisiais“ straipsniais.

* Brangiau nei buvo parduoti J. Joyce’o „Ulisas“ (*Ulysses*, 1922) arba F. Kafkos „Procesas“ (*Der Prozess*, 1925).

** Jokių autorių teisių nebuvo paisoma, leidimą versti bet kokį pasaulio autorių suteikdavo Maskva.

*** 1972 m. buvo išleistas kupiūruotas (mažiau negu rusiškai!) E. Hemingway’aus romanas „Kam skambina varpai“. Šiai niekšybei drąsiai ir garbingai pasipriešino ir dėl to nukentėjo knygos vertėjas Povilas Gasiulis

Dabar daug kam sunku suprasti, kaip tokia knyga prasprūdo pro tankų cenzūros tinklą. Žvelgdama iš perspektyvos ir remdamasi ilga patirtimi galiu tvirtai pasakyti, kad geležinio Maskvos kumščio mitas, — jei ne visada, tai labai dažnai, — rėmėsi vietinės partinės nomenklatūros bailumu ir plačiai iškerojusia savi-cenzūra.* Kitaip tariant, Maskvos cenzorius manė, kad Vilniaus cenzorius bus budrus, vilniškis tikėjosi, kad leidyklos vyriausiasis redaktorius bus stropiai perkratęs leidybos planą, ir taip toliau iki paties smulkiausio sraigtelio. Todėl pakako redakcijos vedėjos E. Stravinskienės ir verstinę literatūrą prižiūrinčio vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo V. Visocko bandymo įrašyti pasiūlytą knygą į leidybos planą, o toliau kiekvienas neapdairiai kliovėsi kito bailiu atsargumu. Knygai prasprūdus pro cerberių akis, leidyklos vadovybės buvau paprašyta parašyti aiškinamąjį straipsnį. Tuomet nesusimąščiau, kodėl šis darbas buvo patikėtas ne pripažintam universiteto arba literatūros autoritetui, o nepatyrusiai, tik antrą knygą verčiančiai anglistei, neketinančiai žongliuoti marksistinėmis citatomis. Vienintelis vertime pakeistas dalykas — „įtartiname“ bohemiškame gyvenime dalyvaujančio veikėjo, komunistinių pažiūrų poeto Alleno Ginsbergo prototipo, pavardė Karlas Marksas (*Carlo Marx*). Iš jos liko tik vardas. Tai ir visos nuolaidos.

Knyga buvo išleista 1972 m. 25 000 egzempliorių tiražu ir kaip lietus susigėrė į perdžiūvusią žemę. Tuoj pat „Pergalės“ (dabar „Metai“) žurnale pasirodė nedažnai verstinių knygų recenzijas rašiusio, sovietinės tikrovės nepriėmusio ir netrukus

* Galima atkreipti dėmesį į neseniai išleistus Liongino Šepečio atsiminimus, kuriuose labai tiksliai užfiksuota viena detalė — Lietuva sovietmečiu buvo vienintelė respublika, neleidusi saviesiems tremtiniams grįžti į tėvynę. Ir tai buvo daroma ne Maskvos iniciatyva. Be to, kai Maskvoje jau buvo galima rašyti apie stalinizaciją, Vilniuje tvyrojo gūdi tyla. Tokia tema čia buvo tabu. Ir šį tabu sukūrė vietinių partijos vadukų iniciatyva. („Man marksizmas rūpėjo kaip istorinis fenomenas“, Bronių Genzelį kalbina Aurimas Švedas, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2009, p. 3–4).

nusižudžiusio rašytojo Broniaus Radzevičiaus labai palanki knygos (ne vertimo) recenzija.* Žiupsnelis dalykinių vertimo klaidų buvo išvardyta R. Aleksaitės straipsnelyje „Literatūroje ir mene“ (1972, Nr. 49). Žinoma, pirmame vertime klaidų nestigo dėl to, kad net knygos originalą reikėjo gauti savais keliais, be interneto pagalbos bandyti išpėti realijas ir žargoniškas užuominas, perteikti džiazą, tūnančio gan giliame pogrindyje, svaigulį ir daugybę kalbinių dalykų, dar ir šiandien nesukurtų nei mūsų jaunimo, nei rašytojų.

Kalbant apie knygos reikšmę ir neišdildomą poveikį skaitytojui, reikia prisiminti, kad tai buvo juodo brežnevinio sąstingio laikas, kai laisva Vakarų mintis ir erdvė buvo už geležinės sienos, kurią net trumpam pervažiavus, visur it prilipę sekiojo saugumiečiai, o parodomuoju tikslu išleidžiami mokslo arba kultūros veikėjai buvo verčiami (arba patys sutikdavo) rašyti „ataskaitas“. Tai buvo Romo Kalantos susideginimo metai, kai išėjęs į gatves Kauno jaunimas privertė iš baimės pažaliuoti komunistų partijos viršūnėlę, o Kęstučio Antanėlio 1971 m. gruodžio 25 d. Dailės institute pirmąkart Europoje pastatyta roko opera „Jėzus Kristus — superžvaigždė“ baigėsi tardymais KGB. Cenzoriai sudarkė J. Jurašo 1972 m. Kauno dramos teatre režisuotą Juozo Grušo „Barborą Radvilaitę“. Tik per generalinę repeticiją spektaklis buvo parodytas toks, kokio siekė režisierius. Visi kiti spektakliai vyko jau be Aušros Vartų Madonos paveikslų ir be režisieriaus pavardės.

Nors grėisė įkalinimas, tardymas ar net fizinis susidorojimas, pasipriešinimo formos buvo įvairios: pogrindyje glūdinti rimta disidentinė veikla („Katalikų bažnyčios kronika“), atsargiai kolaboravimo ribą peržengiantis kultūrinis maištas (Jaunimo teatre

* Bronius Radzevičius, „Dinas Moriartis ir jo pasekėjai“, *Pergalė*, 1972, Nr. 7, p. 176—178.

pastatytas „kitu pasauliu“ alsuojantis R. Rastausko „Lenktynių aitvaras“), labiau išoriškai — per muziką, narkotikus, išvaizdą — besireiškiantis hipiuojančio jaunimo protestas. Ir, žinoma, kalėjimo žmonėms būdingas pomėgis skaityti, kad nors svajonės sparnais būtų galima iškristi į laisvę.

Daugiausia vadovėlius leidžianti leidykla „Šviesa“ 1991 m. Kerouaco „Kelyje“ pakartojo šiandien sunkiai įsivaizduojamu 50 000 egzempliorių tiražu. Tai buvo antrieji atkurtos nepriklausomybės metai: Michailas Gorbačiovas skelbė eilinį ultimatumą Lietuvai, reikalaudamas atšaukti nepriklausomybę; neišvesti sovietų armijos daliniai, šaudydami į beginklius žmones, sausio 13 d. užėmė Lietuvos TV bokštą ir pastatą, o Lietuvos parlamentą supo barikados ir dieną naktį saugojo budinčios tūkstantinės gynėjų minios; rugpjūčio 19 d. Maskvoje įvykęs pučas nušalino nuo valdžios Gorbačiovą, o, pučui pralaimėjus, sovietinės respublikos pradėjo skelbti nepriklausomybę ir prasidėjo Baltijos valstybių tarptautinis pripažinimas. Keitėsi visuomenės gyvenimas, buvo skelbiamos ekonominės reformos, kuriamos socialinių, ideologinių, kultūrinių judėjimų programos. Grįžo dėmesys pusę amžiaus niekintiems simboliams — bažnyčioms, kapinėms, taip pat tautinių kovų, elitinės kultūros vietoms. Pakito reiškinių, jų prasmių pasaulis, gyvenimo arenoje pasirodė įvairių naujų socialinių, kultūrinių grupių, kurios į vartoseną įtraukė naujas, sovietmečiu draustas reikšmes.

Net mažai skaitantys žmonės graibstyte graibstė iš specialiųjų fondų išsiveržusią literatūrą, tremtinių, emigrantų atsiminimus, istorijos apybraižas, kaip grybus po lietaus dygstančius naujus laikraščius ir žurnalus, verstinę literatūrą, kadangi mūsų rašytojai iš slaptų stalčių neturėjo ko traukti. Todėl ir didžiulis „Kelyje“ tiražas, nors ir ne per kelias dienas, nors ir be ypatingo atgarsio, vis dėlto iš knygynų dingo. Dar niekas nebuvo pamiršęs,

kaip 1989 m. rugpjūčio 23 d. visų lietuvių, latvių, estų širdis ir rankas buvo sujungęs BALTIJOS KELIAS.

Lietuvai įžengus į XXI a., atsivėrus sienoms, išnykus cenzūrai ir ją pakeitus rinkos ekonomikai, „Kelyje“ trečią (2004 m.), ketvirtą (2007 m.) ir penktą (2009 m.) kartą saikingais 2 000 egzempliorių tiražais išleido „aukščiausios prabos“ literatūrai savo dėmesį skirianti „Baltų lankų“ leidykla. Nors ir liko ta pati, bet skaitoma skirtingu metu ir skirtingomis sąlygomis knyga kito, žadino kitokius jausmus. Net du recenzentai pastebėjo 2004 m. leidimą — nuolat Kerouacu besidomintis Lukas Devita* ir Manfredas Žvirgždas. Pastarasis taikliai nusakė, į kokį pasikeitusį laiką atkeliavo Kerouaco romanas: „Jaunajai kartai jis bemaž nieko nereiškia, vargu ar ją galima privilioti pažymint „džiazuojančią“ knygos atmosferą, klajūnų filosofiją, laisvą požiūrį į erotiką: džiazas nūnai nebemadingas, gyvenimo-kelio metaforą nuvalkiėjo antrarūšiai Holivudo filmai, erotinių skaitinių pasirinkimas toks platus, kad liudija vis gilėjančią į paauglius orientuotos literatūros intelektualinę bejėgystę.“** Gal ir pagrįstai, bet nepateikdamas pavyzdžių recenzentas atkreipė dėmesį, kad „vertėja originalo necenzūrinę leksiką ir toliau linkusi švelninti“.

Taigi išaugo karta, pamiršusi ne tik sovietmetį, bet ir pirmų atkurtos nepriklausomybės metų dramatiškumą. Laisvo, teisingo, doro žodžio troškulys išblėso, žmonės nuo altorių subėgo į maximas ir akropolis, tačiau nors išmuštas, duobėtas, kelias nesibaigia. 2010-aisiais, vartotojišką pasaulį apėmusios krizės metais, „Kelyje“ 2 000 egzempliorių tiražu šeštą kartą atkeliavo į Lietuvą, o dabar, praėjus šešeriems metams, šis leidinys kartojamas dar sykį. Bet tai jau legendinis ritinys, Amerikoje išleistas

* „Literatūra ir menas“, 2004 10 01.

** *Naujasis Židinys-Aidai, priedas „Knygų aidai“*, 2004, Nr. 4, p. 27.

po penkiasdešimties metų, išnykus grėsmei būti patrauktiems į teismą dėl romane vaizduojamų tikrais vardais vadinamų veikėjų.

Kas lietuviškai yra kitaip negu angliškame ritinyje? Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad vertime daugiau brūkšnių negu originale. Kadangi skirtingose kalbose galioja skirtingos skyrybos taisyklės, todėl, paisant sveiko proto ir išklausius protingų patarimų, buvo nuspręsta autoriaus žodžius, praleistą jungtį ir įterptinę mintį skirti, kaip ir ankstesniame romano leidime, brūkšniais. Taigi — dėmesio! — du arba trys trumpieji brūkšneliai priklauso Kerouacui, o ilgieji — vertėjai. Į vertimą taip pat mechaniškai neperkeltos rašybos klaidos, ir, kas nori, o, teisingiau, sugeba, gali jomis pasigėrėti originale, kadangi, pyškinant mašinėle lietuviškai, jos būtų įsivėlusios kituose žodžiuose. Palikti tik kai kurie, lengvai suprantami autoriaus rašymo netikslumai.

Sugriovus Babelio bokštą, visi — gal tik skirtingu mastu — patiriam pralaimėjimą, bandydami gimtąja kalba prakalbinti kitos kultūros ir kito laiko kūrinį. Tikriausiai vertėjai ir vėl nepavyko, nepraradus nė kruopelytės žodžio atspalvio, tikslumo, vulgarumo, lietuviškai sukurti palūžusiosios ir palaimintosios kartos Biblijos. Bet tai ne kelio pabaiga.

Irena Balčiūnienė

**Skiriama Nealo Cassady ir
Alleno Ginsbergo atminimui**

Camerado, aš duodu tau ranką!
Duodu meilę, brangesnę už pinigus,
Duodu save, pamynęs įstatymą ir pamokslus;
Ar atsiduosi man taip? ar leisis su manim
į kelionę?
Ar laikysimės vienas kito, kol būsim gyvi?

Waltas Whitmanas*

* Waltas Whitmanas (1819—1992) — amerikiečių rašytojas, poetas, žurnalistas ir eseistas. Tai jo poemos „Vieškelio giesmė“ (*Song of the Open Road*, 1856) baigiamosios eilutės. Žodis „Camerado“ sumanytas paties W. Whitmano kaip kreipinys į draugą. (Čia ir toliau — vert. past.)

Pirmąkart kart* sutikau Nilą netrukus po savo tėvo mirties... Neseniai buvau išsikapstęs iš sunkios ligos, bet apie ją nesismulkinsiu, tik pasakysiu, kad ji buvo susijusi su tėvo mirtim ir siaubingu jausmu, jog mirė viskas. Atvykus Nilui, prasidėjo tas mano gyvenimo tarpsnis, kuriį galėtumėt pavadinti gyvenimu kelyje. Seniai svajojau nuvykt į Vakarus**, pamatyti šalį, bet planai likdavo migloti, niekur rimtai neišsijudinau ir taip toliau. Nilas buvo tiesiog sukurtas keliui, nes ir gimė kelyje, kai jo tėvai senu kledaru 1926-aisiais važiavo pro Solt Leik Sitį į Los Andželą. Pirmiausia apie Nilą išgirdau iš Helo Čeiso, kai šis parodė kelis laiškus iš Kolorado pataisos namų. Mane tie laišškai pašėlusiai sudomino, nes juose Nilas naiiviai ir meiliai prašė Helo išmokyti jį visko, ką tik šis žinąs apie Nyčę ir kitus nuostabius intelektualius dalykėlius, kuriais Helas taip pelnytai garsėjo. Kažkokia proga mudu su Alenu Ginsbergu šnekėjom apie tuos laiškus ir svarstėm, ar teks kada nors sutikt keistuolį Nilą Kesidį. Bet visa tai jau tolimoj praeity, kai Nilas dar nebuvo

* Ši ir dar viena kita spaudos klaida, atsizvelgiant į originalų tekstą, knygoje paliktos sąmoningai; paaiškinimą žr. įvadiniam straipsnyje.

** Vakarai, Rytai, Šiaurė, Pietūs šioje knygoje reiškia vakarines, rytines, šiaurines, pietines JAV valstijas.

toks, kaip šiandien, kai šį jauną kalėjimo paukštelį dar gaubė paslaptis. Ir štai vieną gražią dieną sužinojom, kad Nilas paleistas iš pataisos namų ir pirmą kartą atvyksta į Niujorką; be to, sklido kalbos, kad neseniai vedė 16 metų merginą, vardu Luanė. Kartą, man trinantis Kolumbijos universiteto miestelyje, Helas ir Edas Vaitas pasakė, kad Nilas tik ką atvažiavo ir apsistojo tokio vyruko, Bobo Melkino, skylėję be jokių patogumų Rytų Harleme, arba Ispanų kvartale. Nilas su savo žavia smailia paukštyte Luane pirmą kartą į N. J.* atvyko vakar vakare; išlipę iš greitojo tarpmiestinio autobuso 50-ojoje g., jie pasuko už kampo, žvalgydamiesi, kur čia užkandus, ir pataikė tiesiai į „Hektorą“, nuo tada ši užkandinė Nilui visiems laikams liko didžiuoju N. J. simboliu. Jie prisipirko didžiulių glajum apteptų pyragaičių ir nuostabių bandelių su plakta grietinėle. Ir visą laiką Nilas suokė Luanei į ausį maždaug taip: „Klausyk, pupa, mes jau N. J., ir, nors aš dar neišpasakojau tau visko, apie ką mažčiau, kai važiuvom per Misūrį, ypač toj vietoj, ties Bunvilio pataisos namais, kurie man priminė ir kalėjimo dieneles, bet dabar būtina stumt į šalį tuos praėities dalykus, susijusius su asmeniniais mūsų meilės dalykėliais, ir galvot apie konkrečius gyvenimo planus...“ ir panašiai, tuo savo anų dienų stiliumi. Su draugais patraukėm į jo skylę be patogumų, Nilas duris atidarė vienais šortais. Luanė mikliai stryktelėjo nuo lovos; aiškiai jis ją ten dulkino. Visą laiką tai darė. Vyrukas, kuriam

* N. J. — Niujorkas.

priklausė būstas, Bobas Melkinas, irgi niekur nebuvo dingęs, bet Nilas, matyt, išgrūdo jį į virtuvę, tikriausiai paruošti kavos, o pats tvarkė meilės reikalus.... nes gyvenime jam buvo tik vienas šventas ir svarbus dalykas – seksas, nors, kad sudurtų galą su galu, turėjo keikdamasis lieti devintą prakaitą ir taip toliau. Iš pirmo žvilgsnio man jis priminė jauną Džiną Otri* --- tvirtas, siaurastrėnis, mėlynakis, kalbantis grynai oklahomietišškai. Ir iš tiesų, prieš vesdamas Luanę ir atvykdamas į Rytus, Nilas dirbo Edo Ulo rančioje Sterlinge, Kolo. Nors daili, ši mažytė buvo siaubinga bukaprotė ir galėjo iškrėst velniaižin ką – vėliau tai įrodė. Apie šį pirmą susitikimą su Nilu užsimenu tik tam, kad būtų aišku, kaip jis elgėsi. Tą naktį visi maukėm alų, aš prisigėriau, pliauščiau nesąmones, miegojau gretimoj lovoj, o rytą, kai pilkšvoj apniukusios dienos šviesoje apdvakė sėdėjom ratu, pešdami paskutinį nuorūkų dūmą, Nilas nervingai atsistojo, ėmė žingsniuoti ratu kažką svarstydamas ir nusprendė, kad bus protingiausia priverst Luanę paruošti pusryčius ir pašluoti grindis. Tada aš išėjau. Tai ir viskas, ką iš pradžių žinojau apie Nilą. O jau kitą savaitę Nilas prisipažino Helui Čeisui, kad jam žūt būt reikia išmokti rašyti taip, kaip rašo jis; Helas paaiškino, kad aš esu rašytojas, ir patarimo verčiau jis drožtų pas mane. Tuo metu Nilas gavo darbą automobilių stovėjimo aikštelėje, ir kažkokioj naujoj skylėj Hobokeno uoste – velniaižin, ko jie

* Gene'as Autry (1907—1998) — amerikiečių kino aktorius, „dainuojantis kaubojus“, daugelio kantri stiliaus dainų autorius.

ten nusitrenkė – Luanė įdūko ant jo ir taip užsi-
kepė, kad iš keršto priskiedė policijai visokių
isteriškų nesąmonių, ir Nilui teko nešt kelnes iš
Hobokeno. Taigi neturėjo kur pasidėti. Todėl at-
važiavo tiesiai į Ozono Parką, kur gyvenau su
mama, ir vieną vakarą, kai darbavausi prie knygos
arba paveikslo, arba prie to, kas jums labiau prie
širdies, pasigirdo beldimas į duris, ir ant slenks-
čio išdygo Nilas, linkčiojantis, palaižūniškai
bilsčiodamas kulnėmis koridoriaus tamsoje ir sa-
kantis: „La-aba, prisimeni mane, Nilas Kesidis?
Atvažiavau prašyti, kad parodytum, kaip reikia
rašyti.“ „O kur Luanė?“ – paklausiau, ir Nilas at-
sakė, kad ji pašliundrinus tikriausiai išmelžė iš
kažko kelis dolerius ir parsitrenkė į Denverį...
„šliundra!“ Nuėjom išmest po bokalą alaus, nes ne-
galėjom žmoniškai pasišnekėt prie mamos, sėdin-
čios svetainėje ir skaitančios laikraštį. Vos me-
tusi akį į Nilą, mama nusprendė, kad jis pakvai-
šęs. Jai į galvą nešovė, kad netgi ne vieną kartą
važiuos su juo per pakvaišusią Amerikos naktį.
Bare pasakiau: „Kaip kažin ką, biče, puikiai su-
prantu, atsibeldei ne vien tam, kad taptum rašy-
toju, ir galų gale apie tą reikalą žinau tik tiek –
į jį reikia įjunkt kaip į narkotikus“, o jis at-
šovė: „Aišku, raukiu, ką turi galvoj, tie dalykai
ir man buvo toptelėję, bet noriu štai ko – įgyven-
dint visus tuos faktorius, kurie, jei teks pri-
klausyt nuo Šopenhauerio dichotomijos kiekvienam
viduje realizuojamam...“ ir taip toliau, ir pana-
šiai, ir kad nors velnią būčiau supratęs, o juo
labiau jis pats, ir noriu pasakyt, kad tuo metu

jis neraukė, ką svaičioja, kitaip tariant, buvo tik laisvės gurdėjęs jaunas kalėjimo paukštėlis, nešamas nuostabios idėjos tapti tikru intelektualu, ir jam patiko šnekėt tokiu tonu ir kaišiot įmantrius žodžius, tą baisų kratinį, perimtą iš „tikrų intelektualų“, bet vis dėlto nepamiršk, kad kitose srityse jis nebuvo visiškai profanas ir, kelis mėnesius pasitrynęs su Leonu Levinškiu, perkrimto reikiamus terminus, žargoną ir įvaldė intelektualinį stilių. Tačiau mylėjau jį dėl jo pakvaišimo, ir mudu gerokai paliurlinom „Lindeno“ bare už mano namų, aš sutikau, kad, kol ras darbą, liktų mūsų namuose, be to, sutarėm kada nors vykti į Vakarų. Tai buvo 1947-ųjų žiemą. Netrukus po susitikimo su Nilu ėmiau rašyti arba piešti savo didžiulį „Miestelį ir miestą“* ir jau buvau beveik baigęs keturis skyrius, kai vieną vakarą, – Nilas pas mus vakarieniavo ir jau dirbo Niujorke, 34-ojoje g., „NJorko“ viešbučio automobilių stovėjimo aikštelėje, o aš mikliai barškinau mašinėle, – jis atsirėmė man į pečius ir tarė: „Klausyk, katytės nemėgsta laukt, didink tempą“, ir aš atsakiau: „Dar valandžiukę, tik baigiu šitą skyrių ir braukiam“, taip ir padariau, ir tas skyrius išėjo geriausias visoje knygoje. Paskui apsisirengiau ir abu nuspauđėm į N. J. susitikti su kažkokiom panom. Kaip žinot, kelionė estakadiniu ir požeminiu geležinkeliu iš Ozono Parko į Niujorką trunka valandą ir, lėkdami virš Bruklino stogų, mes griuvinėjom vienas ant kito, rodėm pirštais, šūkalojom, susijaudinę malėm liežuviais, ir mane,

* Miestelis ir miestas“ (*The Tomi and the City*, 1950) — pirmas Jacko Kerouaco romanas.

visai kaip Nilą, pagavo šišas. O Nilas paprasčiausiai buvo vaikinąs, pašėlusiai apgirtęs nuo gyvenimo, ir jei ir muilino kam akis, tai tik todėl, kad baisiai troško gyvent ir užmegzt ryšį su žmonėmis, kurie kitaip nebūtų atkreipę į jį dėmesio. Jis muilino, taip sakant, akis ir man, ir aš tai žinojau, ir jis žinojo, kad aš žinau (tuo ir rėmėsi mūsų bendravimas), bet man buvo nusispjaut, ir mes puikiai tarėm. Ėmiau mokytis iš jo taip pat, kaip jis tikriausiai mokėsi iš manęs. Apie tai, kas buvo susiję su mano darbu, sakydavo: „Varyk! Viskas, ką darai, jėga!“ Mes išmovėm į Niu-jorką, nors aplinkybių dorai neprisimenu, pas dvi panas --- jokių panų ten neradom, jos turėjo susitikt su Nilu ar panašiai, bet neapsireiškė. Tada nuvažiavom į automobilių stovėjimo aikštelę, kur jam reikėjo kažką padaryt --- persirengti pašiūrėj už viešbučio, pasigražint prieš suskilusį veidrodi ir taip toliau, o jau paskui išjudėjom toliau. Kaip tik tą vakarą Nilas ir susipažino su Leonu Levinskiu. Ir atsitiko pašėlęs dalykas, kai Nilas sutiko Leoną Levinski... Žinoma, turiu galvoj Aleną Ginsbergą. Abu aštraus proto, jie žaibiškai pamėgo vienas kitą. Dvi skvarbios akys įsisiurbė į dvi skvarbias akis... šventasis akių muilintojas ir didis lyriškasis akių muilintojas, tai yra Alenas Ginsbergas. Nuo tada Nilas dingo man iš aki-račio, ir buvo šiek tiek apmaudu... Jų energijos susidaužė kaktomuša. Palyginti su jais, buvau tikras slunkius; negalėjau spėt iš paskos. Va tada ir įsisuko beprotiška ateities įvykių karuselė, visi draugai ir visa, kas dar buvo likę iš mano

šeimos, susimaišė didžiuliame dulkių debesyje, užklojusiame Amerikos naktį --- jie šnekėjosi apie Barouzą*, Hankį, Vikę, ...Barouzą – Teksase, Hankį – Raikerio salos kalėjime, Vikę – šiuo metu susimetusią su Normanu Šnaliu... o Nilas papasakojo Alenui apie žmones Vakaruose, tokius kaip kuprius Džimas Holmsas, biliardo specas, kortininkas ir šventasis pedas... papasakojo apie Bilą Tomsoną, Elą Hinklį, savo vaikystės bičus, gatvės bičus... jie kartu daužėsi gatvėmis zonuodami viską taip, kaip tai darė iš pradžių, ir kas vėliau jau buvo suvokiama su tokiu liūdesiu ir tuštuma... bet tada dūmė šokdami gatvėmis lyg kvanktelėję, o aš kiūtinai paskui juos kaip ir visą gyvenimą paskui tuos, kurie mane domino, o domino tik pakvaišę žmonės, pakvaišę gyventi, pakvaišę kalbėti, trokštantys visko vienu metu, tokie, kurie ne žiovauja ir šneka banalybes... bet dega, dega, dega kaip fejerverkai naktyje. Alenas tomis dienomis pederastavo, eksperimentavo su savim iki paskutinės ribos, ir Nilas tai matė, pats paau-glystėję buvo žaidęs pedų žaidimus Denverio naktyje, ir, be galo trokšdamas išmokti rašyti eiles taip kaip rašė Alenas, pirmų pirmiausia Aleną užgriuvo visa didžiule įsimylėjusia siela, kokia apdovanoti tik akių muilintojai. Buvau su jais tam pačiam kambary, girdėjau juos tamsoje, pasvarsčiau ir tariau sau: „Hm, kažkas mezgasi, bet kištis į tai nenoriu.“ Todėl nesimatėm apie dvi sa-

* Williamas S. Burroughsas (1914—1997), Amerikos rašytojas, dailininkas, menininkas eksperimentatorius. 1944 m. susitiko su Allenu Ginsbergu ir Jacku Kerouacu, su kuriais kartu kūrė literatūrinį bitnikų kartos judėjimą. Kartais jis vadinamas „pilkuoju bitnikų kardino“.

vaites, ir per tą laiką jų santykiai velniškai susiraizgė. O tada atėjo Pavasaris, pašėlęs kelionių metas, ir kiekvienas pasklidusios mūsų kompanijos narys ketino kur nors traukti. Aš plūkiausi prie romano, ir jį įpusėjęs, po išvykos su mama į pietus aplankyti sesers, pirmą kartą pajutau, kad esu pasirengęs keliauti į Vakarus. Nilas jau buvo išvažiavęs. Mudu su Alenu išlydėjom jį iš tarpmiestinio autobuso stotelės 34-ojoje gatvėje. Viršuj buvo tokia vieta, kur už dvidešimt penkis centus galėjai nusifotografuoti. Alenas nusiėmė akinius ir atrodė grėsmingai. Nilas nusipleškino profiliu, koketiškai grėžiodamasis. Aš nusipaveikslavau iš priekio, bet taip, kad tapau panašus, kaip sakė Liusjenas, į trisdešimtmetį italą, pasirengusį nudobt kiekvieną, kas bent žodelį ištars apie jo motiną. Tą nuotrauką Alenas ir Nilas tvarkingai perpjovė skutimosi peiliuku ir puseles įsidėjo į piniginę. Nilas didžiajam grįžimui į Denverį apsisivilko tikrą vakarietišką verslininko kostiumą; pirmas jo pasiūžavimas Niujorke buvo baigtas. Sakau pasiūžavimas, bet iš tikrųjų Nilas tik liejo prakaitą automobilių stovėjimo aikštelėse; tai buvo fantastiškiausias šitų aikštelių tarnautojas, galėjo atbulas keturiasdešimties mylių per valandą greičiu išpraust automobilį į siauriausią tarpą ir sustot per sprindį nuo sienelės, iššokt, išvinguriuot tarp buferių, liuoktelėt į kitą automobilį, apsukt jį penkiasdešimties mylių greičiu kone vietoje, perjungt pavarą, įvaryt atbulą į siaurutėliausią tarpą, spausdamas avarinį stabdį žaibiškai sustabdyt vibruojantį automobilį;

tada, pranokdamas sprinto žvaigždę, skriet prie bilietų kontrolieriaus, paduot bilietą, išsokt į kitą, tik ką atvažiausį automobilį, kurio savininkas dar tik vieną koją iškėlęs, pralįst tikrąja to žodžio prasme pro savininko tarpkoją, dar duralėms neužsitrenkus užvest variklį ir, automobiliui riaumojant, dumt į kitą tarpą tarp mašinų: šitaip dirbt be sustojimo aštuonias valandas naktimis, vakarais per patį piką, kai iš teatrų plūsta žmonės, tepaluotomis, nubrizgusiomis kažkokio girtuoklio kelnėmis, apspurusiu, kailiu apsiūtu švarkeliu ir nudrengtais klapsinčiais batais. Dabar, grįždamas namo, jis nusipirko naują kostiumą; mėlyną siauromis juostelėmis, liemenę ir visa kita, taip pat laikrodį, laikrodžio grandinėlę ir portatyvinę rašomąją mašinėlę, kuria ruošėsi barškinti, kai tik parsibels į Denverį, išsinuomos kambarį ir ras darbą. Atsisveikinimo pietums sukirtom parūkytų dešrelių su pupom „Rikere“, 7-ajame prospekte, paskui Nilas sėdo į autobusą, pasakė pirmyn į Čikagą ir išburzgė į naktį. Daviau sau žodį ir pats patraukt tuo keliu, kai sužydės Pavasaris ir visa žemė atsivers. Ten išvyko karštakošis mūsų ginčininkas. Štai taip ir prasidėjo įspūdžių kupinas mano gyvenimas kelyje, o visa, kas nutiko, taip fantastiška, kad neįmanoma nepapasakot. Apie Nilą užsiminiau tik probėgšmais, nes tuo metu dar nelabai ką apie jį žinojau. Jo santykiais su Alenu ne itin domėjausi, o vėliau paaiškėjo, kad Nilui jie įkyrėjo, labiausiai pederastavimas, ir jis grįžo prie sau įprastų būdų, bet tai nesvarbu. 1947-ųjų liepos mėnesį, gerokai

įpusėjęs romaną ir iš karo dalyvio pašalpos susitaupęs apie penkiasdešimt dolerių, buvau pasirengęs vykti į Vakarų pakrantę. Mano draugas Anri Kru iš San Francisko parašė laišką, kuriame kvietė atvažiuot ir plaukt su juo keleiviniu laivu aplink pasaulį. Prisiekinėjo įtaisysiąs mane į mašinų skyrių. Atsakiau, kad būtų gerai ir paprastas krovininis, jei tik padarytų kelis ilgesnius reišus Ramiajame vandenyne ir aš grįžčiau užsikalęs pakankamai pinigų gyventi mamos namuose, kol baigsiu knygą. Jis rašė, jog turi lūšną Marin Sityje ir aš galėsiu kiauras dienas ir naktis atsidėti kūrybai, kol baigsim kvailas patekimo į laivą procedūras. Jis gyvena su mergina, vardu Diana, ji puikiai gamina valgį, žodžiu, viskas ekstra klasė. Anri buvo mano senas parengiamųjų kursų į universitetą draugelis, prancūzas, išaugęs Paryžiuje ir Prancūzijoje, išties pakvaišęs vaikinasis --- tuo metu tiesiog nežinojau, kiek pakvaišęs. Taigi jis laukė manęs atvykstant po dešimties dienų. Parašiau laišką, kad atvažiuoju... visai nenutuokdamas, kaip stipriai mane įtrauks kelias. Mama prieš kelionę į Vakarus per daug nesišiaušė, sakė, kad gal tai bus man naudinga, nes kiaurą žiemą įtemptai dirbau ir tupėjau namie; ji daug nekalbėjo net tada, kai pranešiau žadąs tranzuoti kelyje, manė, kad ir tai bus man naudinga. Vieno troško, kad grįžčiau gyvas ir sveikas. Taigi, palikęs ant stalo kūpsot įpusėto rankraščio stirtą ir vieną rytą paskutinį kartą sulankstęs patogias namines antklodes, persimetęs per petį kelioninį krepšį su būtiniaisiais daiktais, brūkstelėjęs laiškeli iš

darbo negrįžusiai mamai, kaip tikras Izmaelis* su penkiasdešimt žalių kišenėj patraukiau Ramiojo vandenyno link. Ir iš karto prasidėjo jovalas! Kai dabar pagalvoju, tiesiog sunku patikėti, kad buvau toks nukvakėlis. Ozono Parke ištisis mėnesius studijavau JAV žemėlapius, net paskaitinėjau kažkokių knygelių apie Amerikos pionierius, siurbdamas tokius vardus kaip Platas, Simaronas ir taip toliau, o kelių žemėlapiuose raudonavo ilga linija, kuri vadinosi 6-asis kelias ir tęsėsi nuo Menkių kyšulio galelio iki pat Ilio Nevadoje, o čia nėrė žemyn irėjo iki Los Andželo. „Niekur neišsuksiu iš šeštuko iki pat Ilio“, – tariau ir išvykau labai savim pasitikėdamas. Šeštuką galėjau pasiekti tik pakilęs į Lokių kln. Niujorko valstijoje. Svajodamas, ką veiksiu Čikagoje, Denveryje ir galiausiai San Frane, 7-ajame prospekte nulipau į metro ir nuvažiavau iki pat galo, iki 242-osios gatvės, visai prie Horeiso Mano** parengiamųjų kursų į universitetą, kur kadaise sutikau Anri Kru, pas kurį dabar važiuoju, o tada įlipau į Jonkerso tramvajų; jo centre persėdau į užmiestinių, ir jis atvežė mane į miesto pakraštį prie rytinio Hadsono upės kranto. Jei įmesit rožę į Hadsoną prie slaptųjų jo versmių netoli Saratogos, pamąstykit apie visas tas vietas, pro kurias upė teka, kad amžinai pasinertų jūroj.. pamąstykit apie nuostabų Hadsono slėnį. Taigi žingsnis po žingsnio stūmiaus į jo

* Pagrindinis amerikiečių rašytojo Hermano Melville'io (1819—1891) romano „Mobis Dikas, arba Banginis“ (*Moby-Dick; or, The Whale*, 1851) veikėjas, leidžsis į baltojo banginio medžioklę po visus pasaulio vandenynus.

** Horace'as Mannas (1796—1859) — žymus Amerikos pedagogas, padaręs didelę įtaką visai JAV švietimo sistemai.

aukštupį. Penkiskart pavėžėtas, nors ir kiek aplinkiniais keliais, pasiekiau Lokių kalno tiltą, kur 6-asis kelias, darydamas vingį, ateina iš Naujosios Anglijos. Visa tai regėjau svajonėse, bet visai neįsivaizdavau, kaip atrodys iš tikrųjų. Vos tik buvau išlaipintas, ėmė pilt kaip iš kibiro. Aplink – kalnai. 6-asis kelias ėjo iš kažkokių tyrlaukių, suko aplink viaduką ir nyko tyrlaukiuose. Juo ne tik nieks nevažiavo, bet ėmė žliaugt dar smarkiau, o aš neturėjau nė menkiausios užuoglaudos. Teko lišt po pušim, bet ir tai nepadėjo; ėmiau šaukt, keiktis ir daužyt kumščiu galvą, kad pasirodžiau toks asilas. Kiurksojau už keturiasdešimties mylių į šiaurę nuo Niujorko ir siaubingai siutau, kad pirmą didžios kelionės dieną nusitrenkiau į Šiaurę, o ne į išsvajotus, taip trokštamus Vakarus. Ir dar įstrigau šiauriausiame 6-ojo kelio taške. Pabėgėjau ketvirtį mylios iki vienišos šaunios angliško stiliaus degalinės ir atsi stojau po varvančia stogo atbraila. Aukštybėse virš mano galvos apžėlęs didysis Lokių kln. svaidė griausmus, žadinančius Dievo baimę. Buvo matyti vien padūmavę medžiai ir nykūs į dangų kylantys šlaitai. „Koks velnias mane čia nešė?“ – keikiausi ir kone žliumbiau, kad nesu Čikagoje... „Juk dabar, po galais, visi užtikrintai leidžia laiką, o aš čia, ir nežinia, kada iki jų nusigausiu?“ – ir taip toliau... Galų gale prie tuščios degalinės sustojo automobilis, vyras ir dvi moterys norėjo ramiai pasižiūrėti į žemėlapi. Žengiau į lietu ir ėmiau mostaguoti; jie pasitarė; aišku, atrodžiau kaip maniakas – permirkusiais plaukais ir žliug-

sinčiais batais... per kvailą galvą buvau apsiavęs meksikietiškais sandalais, kurie, kaip vėliau pasakė tas vyrukas Vajominge, tikrai sudygtų, jei kas juos pasodintų --- kiauri rėčiai, nė velnio netinkantys lietingai Amerikos nakčiai, žvarbiai nakčiai kelyje. Vis dėlto tie žmonės mane priėmė ir parvežė į Niubergą, ir tai buvo geresnis variantas, negu kiaurą naktį lyg spąstuose stirksot Lokių kln. tyruose. „Be to, – pasakė vyras, – 6-uju keliu niekas nevažinėja... jei nori pasiekt Čikagą, važiuok per Olandijos tunelį N. J., o pas-kui Pitsbergo link“, – ir aš žinojau, kad jis sako tiesą. 6-asis kelias buvo tik nusmurgus svajonė – sėdint namie prie židinio kvaila įsivaizduoti, kaip bus šaunu važiuot per visą Ameriką viena vie-nintele raudonąja linija, o ne bandyt visokiausius kelius ir plentus. Toksai tad mano tragiškasis šeštukas --- ir dar apie jį kiek vėliau. Niuberge lietus liovėsi, nudrožiau iki upės ir į Niujorką turėjau grįžt autobusu su mokytojų delegacija, va-žiuojančia iš savaitgalio kln-se - - nesibaigian-tis ple ple ple, o aš keikiuosi visą kelią, gai-lėdamas iššvaistytų pinigų, ir kartoju: „Norėjau vykt į Vakarus, o vietoj to visą dieną ir naktį blaškiaus pirmyn atgal, iš Šiaurės į Pietus, lyg niekaip neužsivedantis variklis.“ Prisiekiu, kad ryt būsiu Čikagoj; kad šį kartą neapsišaučiau, nu-sispjovęs sėdau į Čikagos autobusą ir nė nemirk-telėjęs išleidau kone visus pinigus, kad tik toj prakeiktoj Čikagoje būčiau ryt rytą. Autobusas išvažiavo 2 val. nakties iš 34-osios g. autobusu stoties maždaug po šešiolikos sugaištų valandų, praleistų trenkiantis 6-ojo kelio link. Dabar mano

subinė klusniai keliavo į Vakarų. Bent jau ta kryptimi. Kelionės į Čikagą neaprašinėsiu, tai buvo įprastinė kelionė autobusu, žliumbė vaikai, kepino saulė, kiekvienam nedideliame Pensilv. mieste telyje įlipdavo ir išlipdavo kaimiečiai ir taip toliau, kol pagaliau įvažiuoju į Ohajo lygumą ir tada jau įsismaginę lėkėm aukštyn iki Aštabulos, o paskui, jau naktį, per visą Indianą. Į Čikagą atvažiuoju paryčiais, įsitrynčiau į KJV* ir pustuš- te kišene – per savo kvailą galvą – griuvau miegoti. Pūčiau į akį visą dieną, paskui pradėjau zonuoti Čikagą. Mičigano ežero vėjas, bibopas Lupe**, ilgi pasivaikščiojimai P. Holstedo ir Š. Klarko gatvių rajone ir vienas itin ilgas pusiau- naktinis pasivaikčiojimas po lūšnynus, kur mane, kaip įtartiną tipą, sekė policijos patrulio auto- mobilis. Tuo metu, 1947-aisiais, bibopas varė iš proto visą Ameriką, bet dar nebuvo pasiekęs dabar- tinio lygio. Vyrukai Lupe kažką žulino, tačiau be užsidegimo, nes bibopas tuo metu buvo kažkur tarp Čarlio Parkerio*** „Ornitologijos“ ir kito, nuo Mailso Deiviso**** prasidejusio periodo. Ir kol sė- dėjau ir klausiausi nakties garsų, kuriuos kiek- vienam iš mūsų įkūnijo bibopas, mažiau apie savo draugus nuo vieno šalies krašto iki kito ir apie tai, kad visi jie tam pačiam beribiam kieme kažką daro, puldinėja, laksto kaip pamišę. O kitą popie- tę, pirmą kartą gyvenime, patraukiau į Vakarų.

* KJV — krikščioniško jaunimo viešbutis.

** Centrinio Čikagos rajono pavadinimas.

*** Charlie Parkeris (1920—1955) — amerikietiškojo džiaz kompozitorius ir muzikantas, grojęs altiniu saksofonu.

**** Milesas Davisas (1926—1991) — amerikietiškojo džiaz solistas, grojęs trimitu.